

KÖKLER VE DALLAR: TAHTACI ALEVİLERİNİN MENŞEİ VE TAHTACI CEMAATLERİ*

Roots and Branches: The Origins of Tahtacı Alawis and Tahtacı Communities

Sadullah GÜLTEN**

Öz

Kendilerine özgü yaşam biçimi ve dini inançlarıyla dikkat çeken Tahtacı Alevilerine olan ilgi, 19. yüzyılda başlamış olup günümüzde de bütün hızıyla devam etmektedir. Fakat Tahtacılarla ilgili çalışmaların tamamına yakını sosyolog, halk bilimci, dinler tarihçisi ve amatör araştırmacılar tarafından yapılmış, bir iki çalışma dışında tarihçiler konuya oldukça mesafeli durmuşlardır. Bu yüzden, Tahtacı tarihini aydınlatabilecek başta tahrir defterleri olmak üzere, diğer pek çok arşiv belgesi kullanılmadığı için Tahtacı tarihine dair pek çok husus henüz aydınlatılmış değildir. Tahtacılarla ilgili ilk çalışmaları yapan oryantalistlerin, onları eski Anadolu kavimlerinin kalıntıları ve korkudan zahiren Müslümanlaşmış Hristiyanlar olarak göstermelerine karşılık Baha Said, Yusuf Ziya Yörükân ve Faruk Sümer gibi yerli araştırmacılar, onlara Türk tarihinden köken arayışına girişmişlerdir. Sümer'in Tahtacıların Ağaçerilerin torunları olduğu iddiası, iki grup arasında bağlantı kurabilecek hiçbir somut bilgi olmamasına rağmen, hem araştırmacıların önemli bir kısmı hem de Tahtacılardan bazıları tarafından kabul edilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde tahrir defterleri ve diğer arşiv malzemesinde elde edilen ağaç işçilerinden hareketle, Tahtacıların Ağaçerilerin devamı olup olmadıklarının üzerinde durulacak ve tartışılacaktır. Ayrıca burada Tahtacı adının ortaya çıkışı ve yerleşmesi, konar-göçerlerin Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılarla geliştirdikleri ilişki çerçevesinde değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise alan araştırmaları sırasında tespit edilen Tahtacı cemaatleri üzerinde durularak, bunların birbiriyle bağlantıları, dağıldıkları sahalara ele alınacaktır. Burada ayrıca askerlikten kurtulmak isteyenlerden bazılarının İrani iddiaları, tespit edilen belgelerden hareketle tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Alevilik, Tahtacılar, Ağaçeriler, İran, Battal Kâhya.

Abstract

The interest of Tahtacı Alawis, who attracted attention with their unique lifestyle and religious beliefs, started in the 19th century and the same interest continues today. However, almost all the work about the Tahtacıs was done by sociologists, folklorists, historians of religions and amateur researchers, except for a couple of studies, historians have remained quite distant to this subject. Therefore, many issues regarding Tahtacı's history have not been clarified since many archive documents, especially tahrir registers (Ottoman tax registers) that could illuminate history of Tahtacı, were not used. Despite the fact that the orientalist, who made the first studies about the Tahtacıs, described them as the remains of the ancient Anatolian tribes and seemingly Islamization of Christians, domestic researchers such as Baha Said, Yusuf Ziya Yörükân and Faruk Sümer have embarked on search to their origins in Turkish history. Sumer's theory that the Tahtacıs were descendants of the Ağaçeris was accepted by both an essential part of the researchers and some of the Tahtacıs, although there was no perceptible information which could be linked between the two groups. In the first part of the study, based on the data obtained about the woodworkers' groups mentioned in tahrir registers and other archive material, it will be emphasized and discussed whether the Tahtacıs are the continuation of the Ağaçeris. Also, the emergence and settlement of the name Tahtacı will be evaluated within the framework of the relationship developed by the nomads with the Seljuks, Anatolian Principalities

* Geliş Tarihi: 19.07.2020, Kabul Tarihi: 17.08.2020. DOI: 10.34189/hbv.95.005

** Prof. Dr., Ordu Üniversitesi Tarih Bölümü, Ordu/Türkiye, sadullah-gulten@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9986-4367>

and the Ottomans. In the second part, the Tahtacı communities determined during the field research will be emphasized, their connections with each other and the areas where they are dispersed will be discussed. In this study, the Iranian claims of some of those who want to get rid of military service will be discussed on the basis of the documents.

Keywords: Alawism, Tahtacı, Ağaçeris, Iran, Battal Kâhya

1. Giriş

Marmara, Ege ve Akdeniz'in sahil şeridindeki ormanlık alanlar ile Toroslarda yaşayan (Coşkun, 2013: 48-54) Tahtacılar ağaç işçileri olarak bilinmektedirler. Bahsedilen bölgede 1940'lı yıllara kadar göçebe ve yarı göçebe bir hayat yaşamışlar, bu tarihten sonra yerleşik hayata geçerek, ağaç işçiliğinin yanında hayvancılık ve tarımla da uğraşmaya başlamışlardır (Engin, 2009:123). Ağaç işlerindeki uzmanlıkları sonraki dönemlerde de onlardan istifade edilmesinin yolunu açmış, zaman zaman Orman İşletmeleri tarafından istihdam edilmişlerdir (Daşdemir-Kanburoğlu, 2009:196-205). Ormanlık alanlarda, kapalı bir toplum olarak yaşamalarından dolayı kendilerine özgü inançları korumuşlar ve bu güne kadar getirmişlerdir (Ergin, 2009:136). Böylece bir meslek adı olan tahtacılık, zamanla Alevi bir zümrenin adı haline gelmiştir (Eröz, 2014:27). Bu itibarla Tahtacı olduğunu söyleyen herkes aynı zamanda Alevi'dir. Tahtacılar İzmir'in daha önce köyken sonradan ilçeye dönüştürülen Narlıdere'deki Yanyatır ile Aydın'ın Germencik ilçesine bağlı Kızılcapınar köyündeki Hacı Emirli ocaklarına bağlıdır. Bu iki ocağın dedeleri birbirine bağlı olmadığı gibi, bunların üstünde ve altında başka bir ocak da bulunmaz. Dolayısıyla her iki ocak Hacı Bektaş Veli Ocağı'na bağlı olmayıp bağımsız hareket eder (Coşkun, 2013:41). Yusuf Ziya Yörük (2002:153, 262), Tahtacıların Meşhed-i İmam Rıza'ya bağlı olduklarını ve buradaki şeyhin defterinde isimlerinin bulunduğu bahsetse de, çalışma sırasında bu bilgileri teyit edecek herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

19. yüzyılın ortalarından itibaren Batılılar, 20. yüzyılın başlarından beri ise, Batılıların tezlerine cevap niteliğinde, yerli araştırmacılar Tahtacılar hakkında çeşitli yayınlar yapmışlardır. Bu yayınlar hâlâ bütün hızıyla devam etmekte, Tahtacıların kültürel ve inanç özellikleri en küçük ayrıntısına kadar incelenmektedir. Genellikle sosyolog, halk bilimci, dinler tarihçisi ve içerden bazı amatör araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar belirli bir bölgeyle sınırlı kalmış, fakat elde edilen bulgulardan hareketle Tahtacıların geneline dair bazı yorumlar yapılmıştır. Araştırmacılar Tahtacıların Türkmen/Yörük ve Alevi oldukları konusunda birleşirken isimleri, kökenleri, Tahtacı cemaatleri, bazılarının Kıptilik ve İranilik iddiaları gibi konular hakkında tatmin edici cevaplar vermezler. Bunun en büyük sebebi, Faruk Sümer (2010:436-437) ve Neşet Çağatay'ın (1979:669-672) ansiklopedi maddeleri ile Cahit Telci'nin (2016:5-34) Aydın sancağına bağlı Eskihisar kazasındaki Tahtacı cemaatini konu edindiği makalesi dışında, tarihçilerin konuya mesafeli durmuş olmalarıdır. Ayrıca Telci'nin çalışması haricinde, Tahtacılarla ilgili hiçbir çalışmada arşiv belgesi kullanılmamıştır. Oysa Selçuklu ve Anadolu Beylikleri dönemine dair de bazı bilgileri

içeren tahrir defterleri başta olmak üzere, çeşitli fonlar içinde Tahtacılarla ilgili pek çok belge mevcuttur. Bu belgeler, alan araştırmalarında elde edilen bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, Tahtacıların ismi, kökeni, Tahtacı cemaatleri, bunların dağıldıkları sahalar, bazılarının Kıptilik ve İraniilik iddiaları gibi pek çok konuya yeni bir bakış açısı getirilebilir. Dolayısıyla bu kısa makale Tahtacı tarihini aydınlatma iddiasından uzak olmakla, arşiv belgeleri ve alan araştırmalarının birlikte değerlendirilmesini ve bahsedilen konuları gündeme getirerek tartışılmasını amaçlamaktadır. İki bölüm halinde planlanan makalenin ilk kısmında Tahtacıların kökeni, isimleri ve tarihi gelişimleri, ikinci kısmında ise Tahtacı cemaatleriyle, bunlardan bazılarının Kıptilik ve İraniilik iddiaları ele alınarak tartışılmıştır.

2. Kökler: Tahtacıların Menşei Meselesi

Tahtacıların kökeni ve inançlarına yönelik ilk çalışmalar 1860 tarihinden itibaren Batılılar tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalar sırasında J. P. Brown, Tahtacıları ilkel bir Şii kabile; Th. Bent ise Hristiyan kökenli bir mezhep veya tarikat; K. Human korkudan zamanla Müslümanlaşan fakat sonradan İslamiyet’le bağlarını koparan Anadolu’nun yerli halkları olarak göstermişlerdir. F. V. Luschan¹ Tahtacıların Alevi olduklarını belirtmekle birlikte Likyalıların, E. Banse ise Hititlerin devamı olduğu görüşündedir. F.W. Hasluck da Luschan gibi onların Likyalı olduğunu kanaatini paylaşıırken, F. Babinger Likyalı oldukları görüşüne katılmaz. Fakat Tahtacıları 16. yüzyılın sonlarında İran’dan Anadolu’ya göç ettirilen Safevi tarikatının üyeleri olarak takdim eder. Ayrıca inançları konusunda Th. Bent, F. W. Hasluck, F. Babinger ve J. P. Roux, Şii oldukları konusunda birleşir. Batılı araştırmacıların genel kanaati Tahtacıların eski Anadolu halklarının kalıntıları ve Hristiyanlığa yakın oldukları yönündedir. Bunların dışında Şii’liklerine de vurgu yapılırken, yukarıda da belirtildiği üzere, F. Babinger Tahtacıları İran menşeli ve Safevi müritleri olarak gösterir (Engin, 1998:13-20; 68-70 ve 2009:123-125). Batılı araştırmacıların Anadolu’da yaşayan Sünniler dışındaki Müslümanlar hakkındaki bu tür yorumları Tahtacılarla sınırlı değildir. İlk dönem oryantalistleri ile misyoner ve konsoloslar temas ettikleri ve dolaylı olarak bilgi edindikleri diğer Alevi grupları hakkında da bu doğrultuda yorum ve değerlendirmelerde bulunmuşlar, onları Anadolu’nun eski halklarının devamı, Hristiyan bir halk ve kerkudan zahiren Müslümanlaşmış kimseler olarak tarif etmişlerdir.

Oryantalist, misyoner ve konsolosların bu girişimlerine karşı, Anadolu’daki Müslümanları İttihad-ı İslam dairesi içinde tutabilmek adına, II. Abdülhamid döneminden itibaren bir dizi önlem alınmıştır. Önlemlerin en önemli amaçlarından biri, onları Sünnileştirmek olsa da, bu faaliyetler onlarla ilgili raporlar düzenlenmesine ve araştırmalar yapılmasına zemin hazırlamıştır (Çakmak, 2019:171 vd). Böylece, ilerleyen zamanlarda yerli araştırmacılar da Tahtacılar konusuna eğilerek, onlara Türk tarihi içinden köken arayışına girişmişlerdir. Baha Said, Niyazi Bey, Yusuf Ziya Yörükân ve Süleyman Fikri’nin çalışmalarını bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. 1917 tarihinde konuyla ilgili araştırma yapan Baha Said, Tahtacıların Hazar denizinin ku-

zeydoğusundaki Acıderya körfezi civarında yaşayan Aktav Türkmenlerinin kalıntıları olabileceklerini ileri sürmüştür. Ona göre Aktav Türkmenleri, Bizans'ı savunmak için Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'e karşı bir Turkopol ordusuyla Anadolu'ya gelmişler ve kendi dilini konuşan Osman Bey'in askerlerine silah çekmeyerek Kaz Dağları'na yerleşip burada kalmışlardır (2018:433). 1918 tarihinde, Adana bölgesinde yaşayan Tahtacılarla ilgili rapor hazırlayan Niyazi Bey, onların Anadolu'nun eski sakinleri olmadığını, zira Tahtacılar tarafından kendisine Horasan üzerinden Anadolu'ya geldiklerinin söylendiğini belirtir. Ayrıca Tahtacı grupları içinde yer alan Çaylakların 36.000 haneyle Horasan'dan Kerbela'ya, oradan da Anadolu'ya göçtükleri yönündeki ifadelerini aktarır. Niyazi Bey, mezhep olarak ayrı olmalarına rağmen halis birer Türkmen olduklarını söyler (2012:106-107). Yörükân, Tahtacıları Türkmen olarak kabul etmekle beraber, bazılarının ağaç işleriyle uğramadıkları halde bu ismi aldıklarından bahisle, Tahtacıların; "Tahtah" isimli Türk kavminin Anadolu'daki devamı olduğu iddiasındadır (2002:379). Süleyman Fikri de, Tahtacı geleneklerini anlattığı makalesinde, kökenleriyle ilgili Batılı araştırmacılardan bazılarının görüşlerini aktardıktan sonra, Tahtacıların tartışmasız bir şekilde Türk olduklarını belirtir (2018:444).

Son dönemlerde yapılan çalışmalarda Tahtacılar ile ilgili oryantalist, misyoner ve konsolosların görüşleri reddedilirken Baha Said, Niyazi Bey, Süleyman Fikri ve Yörükân'ın Tahtacıların Türkmen oldukları yönündeki görüşleri kabul edilmiş ve bu husus iddia olmaktan çıkmıştır (Engin, 1999:459). Fakat Baha Said ve Yörükân'ın Tahtacıların Aktav ve Tahtahların devamı oldukları yönündeki iddiaları ise ilgi görmemiş, sonraki yıllarda konu Sümer tarafından tekrar ele alınmıştır. O, Ziya Gökalp'ın tezini geliştirerek Tahtacıların Ağaçeri Türkmenlerin devamı olduklarını ileri sürer. Bu iddia hem araştırmacıların önemli bir kısmı hem de araştırmacıların yönlendirmesiyle Tahtacılar tarafından kabul edilmiştir. Buna karşılık Sümer'in tezi ne kabul edenler ne de reddedenler tarafından ele alınarak tartışılmıştır. Sümer'in görüşüne katılanlar arasında sadece Nejat Birdoğan (1995:9), herhangi bir cevap vermemekle birlikte, Tahtacıların tümünün mü yoksa bir kısmının mı Ağaçerilerin torunları olup oldukları sorusunu gündeme getirmiştir. Aynı husus M. Şakir Ülkütaşır (1968:841), Hasan Yüksel Biçen (2005:107-108) ve Krisztina Kehl-Bodrogi (1995:107; 2017:73) gibi Sümer'in görüşüne katılmayan araştırmacılar için de geçerlidir. Kehl-Bodrogi de, aşağıda bahsedileceği üzere, Birdoğan gibi cevap vermeksizin bazı sorular sorar.

Sümer'in bu husustaki görüşleri kısaca şöyledir: Ağaçeriler, Moğol istilasından kaçan Türkmen toplulukları arasında olup Maraş ve Malatya bölgesindeki ormanlık alanlara yerleşmişlerdir. 1240 yılındaki Babai isyanına katılmışlar, isyandan sonra Malatya civarındaki ormanlık bölgeye sığınarak kervanları yağmalamaya başlamışlardır. 1257 yılında Selçuklu ordusu tarafından bozguna uğratılmış olsalar da faaliyetleri son bulmamıştır. Fakat 1261 yılında Hülâgû'nun sevk ettiği ordunun karşısında tutunamayarak Suriye, Sis (Kozan) ve Sivas'ın güneyine kaçmışlardır. Bir kısmı ise, 14. yüzyılın ikinci yarısında, doğuya göç ederek Karakoyunlular ile iş birliği yapmış ve İran'a göçmüşlerdir. Fars eyaletindeki Türk oymakları arasında yer alan Ağaçeriler

19. yüzyılın ortalarında 1.000, 20. yüzyılın başlarında ise 2.000 çadır nüfusa sahiptir. Kûhigîlûye bölgesinde yaşayanlar Avşar, Beydili ve Tilki adlı obalara ayrılmışlardır. Karakoyunlu topluluğuna katılmayıp İran'a gitmeyen ve Anadolu'da kalanlar ise iktisadi sebeplerle küçük obalara ayrılarak geniş bir bölgeye yayılmış ve Tahtacı adı altında varlıklarını sürdürmüşlerdir (1962:521-528; 1988:460-461).

Sümer'in iddiası, 14. yüzyıldan sonra Ağaçerilerin Anadolu'da tespit edilmemesi, Ağaçeri ve Tahtacı isimlerinin anlam bakımından birbirine benzemesi, dolayısıyla Ağaçerilerin de Tahtacılar gibi ağaç işçileri oldukları, 13-16. yüzyıllarda iki grup arasındaki tarihi ve dini inançlardaki sürekliliğin tahmini ve her iki grubun aynı bölgelerde yaşadığı gibi tezlere dayanmaktadır. Kehl-Bodrogi'nin de (1995:107; 2017:77-78) yerinde ifade ettiği gibi, ileri sürülen bu tezler konunun detaylı bir şekilde ele alınmamasından ve Ağaçeriler ile Tahtacılar arasındaki bağlantının tam olarak kurulamamasından dolayı sadece çekici bir varsayımdır. Sümer'in 14. yüzyıldan sonra Ağaçerilerin Anadolu'da görülmediği iddiasından başlamak gerekirse, bu iddiannın geçerli olmadığı daha baştan söylenebilir. Çünkü 15 ve 16. yüzyıllara ait tahrir defterlerinden biri Kütahya'nın Gerz Yakası nahiyesinde (TD 49:296), diğeri ise Kastamonu'nun Sinop kazasında (Ünal, 2008:75) olmak üzere Anadolu'da iki Ağaçeri köyü tespit edilmektedir. Ayrıca Revan kazasının Garnı nahiyesiyle (TD 633:18), Tebriz'de de Ağaçeri isimli köyler bulunmaktadır (Sümer, 1962:528). Kütahya ve Sinop'taki Ağaçeri köyleri, Ağaçerilerden bir kısmının Anadolu'nun içlerine dağılarak, kendi isimleriyle köyler kurup yerleşik hayata geçtiklerini gösterir. Dolayısıyla Sümer'in (1962:526), onların 14. yüzyıldan sonra Anadolu'da görülmedikleri ve Osmanlı döneminde hazırlanmış tahrir defterlerinde de tespit edilemedikleri iddiası geçerliliğini kaybetmektedir. Fakat Ağaçeriler ve Tahtacılar arasındaki devamlılığa dair tek somut bilgi de Sinop'taki bu Ağaçeri köyüyle ilgilidir. 1737 tarihli bir şerhiye sicili kaydında, Sinop'ta yapılacak iki kıta kalyon için meşe ve çam cinsinden kereste istenilen yirmi civarındaki köyden biri Ağaçeri köyüdür (Ünal, 2006:239). Bu konuya ilerleyen sayfalarda tekrar dönülecektir. Ayrıca tahrir defterlerinde tespit edilen Ağaçeri isimli köylerin varlığı, bu ismin Ecirli, Acurlu, Açeri ve Acırlı'ya dönüştüğü yönündeki iddiayı da çürütmektedir (Selçuk, 2008:36). Kaldı ki, ne arşiv belgelerinde ne de alan araştırmalarında bu yönde bir bilgi mevcuttur.

Anadolu'da yaşayan Ağaçeriler ile ilgili son bilgi, 1394 tarihinde Sivas'ın güneyinde yolları kestikleri ve geçitleri tuttıkları şeklindedir. Onların bu faaliyetini engellemek isteyen Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin, topraklarını korumak için kale ve sığınaklar inşa etmiş ve buralara tecrübeli askerlerini yerleştirmiştir (Sümer, 1962:526; Aslan-Koç: 2017:169). Tahtacılarla ilgili ilk bilgiler ise, aşağıda konu edileceği üzere, Aydın, Alaiye ve Kastamonu sancaklarına ait 1430, 1455 ve 1487 tarihli tahrir defterlerinde yer alır. Fakat bahsedilen defterlerden elde edilen bilgiler, Tahtacıların bu tarihlerin çok öncesinde de ağaç işleriyle uğraştıklarını açıkça ortaya koyar. Örneğin 1430 tarihli Aydın sancağı tahrir defterinde, Eskihişar kazasında yaşayan Tahtacı cemaatinin, Ayasuluk hisarına yılda 300 tahta götürmekle mükellef oldukları ve ellerin-

de Aydınogulları zamanına ait bir de muafnâme bulunduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Tahtacıların bölgede buldukları tarih Aydınogulları dönemine kadar inmektedir (Telci, 2016:10; 2015:139-175). İlerleyen sayfalarda anlatılacağı üzere, Aydın civarındaki Tahtacılar bununla da sınırlı değildir. Tahtacıların işlediği ağaçlar Aydınogullarının İzmir ve Ayasuluk'taki tersanelerinde gemi yapımı için kullanılmış olmalıdır. Nitekim Umur Bey'in İzmir civarına atanmasından sonra, Aydınogullarının denizcilik faaliyetlerine hız verdikleri bilinmektedir. O, 1329 yılında yedi küçük gemiden oluşan filosuyla Bozcaada önlerinde beş kalyonla iki gün boyunca çatışmıştır. Ardından Ayasuluk hâkimi ağabeyi Hızır Bey'in verdiği yirmi iki ve kendisine ait yirmi sekiz, toplam elli gemiyle Sakız adasına saldırmıştır (Emecen, 2012:156).

Umur ve kardeşi Hızır Beyler, ellerindeki bu gemileri İzmir ve Ayasuluk'taki tersanelerde inşa etmişlerdir. İşte bu tersanelerde inşa edilen gemiler için ihtiyaç duyulan tahta ve kerestenin en azından bir kısmı, şüphesiz bölgedeki Tahtacılar tarafından temin edilmiştir. Gemi yapımı için, ihtiyaç listesinin başında yer alan tahta ve kerestenin (Bostan, 2003:102) temini hususunda Tahtacılar büyük bir görev düştüğü söylenebilir. Elleriinde bulunan muafnâme de Aydınogullarına hizmet ettiklerini açık bir suretle ortaya koyar. Onlarla ilgili ilk bilgiler her ne kadar 1430 tarihli defterde yer alsada, bölgeye ait ilk defterde bile Tahtacı olarak kaydedilmiş olmaları, Aydınogulları zamanında da Tahtacı olarak anıldıkları anlamına gelir. Hatta ilerleyen sayfalarda bahsedileceği üzere, ağaç işçilerinin Tahtacı isminden başka Baltacı, Bıçkıcı ve Ağaççı olarak da kaydedilmiş olması, Osmanlı döneminden önce de bu şekilde isimlendirildiklerini gösterir. Zira bu isimler doğrudan devlet tarafından verilmiş olsaydı, ağaç işçilerinin Tahtacı, Baltacı, Bıçkıcı ve Ağaççı gibi farklı isimlerle değil standart bir şekilde isimlendirilmeleri beklenirdi. Netice itibariyle Ağaççeriler 1390'lı yıllarda Sivas'ın güneyinde yolları kesip geçitleri tutarken, Batı Anadolu'nun ucundaki Tahtacılar 1300'lü yılların başından itibaren ağaç işleriyle meşguldir. Tahtacıların Aydınogulları zamanından itibaren Batı Anadolu'da görülmesi, Sümer'in (2010:437) onların 18. yüzyılda bölgeye geldikleri tezini de çürütmektedir.

Ağaççeriler ile Tahtacılar arasındaki anlam benzerliğine, açık bir ifadeyle isimlerinden hareketle iki grubun da ağaç işçileri olduğu iddiasına gelinirse Sinop'ta yapılacak iki kıta kalyon için meşe ve çam cinsinden kereste istenilen Ağaççeri köyüyle ilgili bilgi haricinde, hiç bir kaynakta Ağaççerilerin ağaç işleriyle uğraştıklarına dair herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Ağaççerilerden ilk kez bahseden Reşidüddin, Ağaççeri adının Oğuzların Anadolu'ya gelmesiyle birlikte, ormanlık bölgelerde yaşayanlar için orman adamı manasında kullanıldığını belirtirken (Sümer, 1962:522), onların ağaç işleriyle uğraştıklarından bahsetmez. Ayrıca Claude Cahen'in (2008:106) ismini belirtmediği bir kaynaktan aktardığı bilgiler arasında da, onların ağaç işleriyle uğraştıklarına dair küçük bir ima dahi yoktur. Claude Cahen'in kullandığı kaynakta onlardan daima keçe çadırlarda yaşayan, şehir ve kaleleri olmayan vahşi insanlar olarak bahsedilir. Ayrıca koyun, keçi, öküz ve inek besleyen çobanlar oldukları ve Müslümanlar ile eli silah tutan hiç kimseyle karışmadıkları da aktarılır. Buna karşılık Babai isyanına katılmaları-

nın yanı sıra, kervanları soydukları için Selçuklular ve Moğollar tarafından sıkı takibe alındıkları ve üzerlerine pek çok defa ordu sevk edildiği kaynaklarda belirtilmiştir. Adıyaman'ın bir köyünden 40.000 küçükbaş ile 7.000 büyükbaş hayvanı almış olmaları yağmalarının boyutunu gösteren güzel bir örnektir (Turan, 1998:488). Selçuklu ve Moğol baskısı neticesinde göçmeye mecbur kaldıkları Sivas'ın güneyinde de yolları kesip, geçitleri tutarak buna benzer faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bütün bu bilgiler Ağaçerilerin hayatında çobanlık ve yağmanın önemli bir yeri olduğunu gösterir.² Onlar muhtemelen büyük bir zahmet ve uzmanlık isteyen ağaç işleriyle uğraşmaktan ziyade, hem hayvanlarını beslemek hem de yağmadan sonra izlerini kaybettirerek, daha kolay saklanabilmek için ormanlık alanlarda yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu itibarla Ağaçeri ismi de ağaç işleriyle uğraştıkları için değil ormanlık alanlarda yaşadıkları için verilmiştir. Zaten Reşidüddin de, Ağaçeri adının Oğuzların Anadolu'ya gelmesiyle birlikte, ormanlık bölgelerde yaşayanlar için orman adamı manasında kullanıldığını belirtirken, bu hususu açık bir suretle ortaya koyar. Ayrıca Babai isyanına katılanların izlerini kaybettirmek için devlet otoritesinin zayıf olduğu yerlere kaçtıkları bildirildiğine göre, ormanlık alanlarda yaşama alışkanlıklarının isyan sonrasına dayandığı üzerinde de durulabilir. Keza Babai isyanından sonra, Malatya civarındaki ormanlık bölgeye sığındıklarına dair Sümer tarafından aktarılan bilgi de bu görüşü destekler.

Ağaçerilerin Babai isyanına katılmış olmalarından dolayı Tahtacılar gibi gayri Sünni inanca sahip oldukları, dolayısıyla aralarında tarihi ve dini açıdan bir sürekliliğin olduğu tezi üzerinde de durulmalıdır. Babai isyanını Selçuklu yönetiminden hoşnut olmayan Türkmenlerin desteklediği malumdur. Bu yüzden isyanı planlayan şeyhler, Türkmenlerin desteğini almak için propagandalarını özellikle Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde gerçekleştirmişlerdir. Döğer ve Bayatların yanında Ağaçerilerin de bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesi de Babailerin propaganda sahalarından biridir. Bu bağlamda Maraş ve Elbistan'ın yanında Malatya'dan Kilikya'ya kadar yayılan Ağaçeriler, isyanın önemli destekçileri arasında sayılabilir (Ocak, 2016:144). İsyana verdikleri destek nedeniyle, Ağaçerilerin Babailer gibi heterodoks inanca sahip olmaları da kuvvetle muhtemeldir. Claude Cahen'in bahsettiği kaynağın Ağaçerilerin Müslümanlardan uzak durduklarını bilgisi, gayri Sünni inançlarından dolayı şehirli ve Sünni Müslümanlardan uzak durdukları şeklinde yorumlanabilir. Nitekim eski geleneklerini İslami bir cila altında yaşatan konar-göçer Türkmenler ile kitabi İslam'ın hâkim olduğu yerleşikler arasında bazı gerilimler yaşanmıştır. Fakat Ağaçerilerin gayri Sünni inanca sahip olması, Ağaçeriler ve Tahtacılar arasında bir devamlılık aramak için zayıf bir bağlantıdır. Çünkü sadece Ağaçeriler değil, konar-göçerlerin önemli bir kısmı, daha İslamiyet'in kabulünden itibaren bu tür inançlara açık olup baba ve ata unvanıyla anılan şeyhlerin etkisinde kalmışlardır. Babai şeyhlerinin onlara yönelik propagandalarında başarılı olması da bu sürekliliğin bir tezahürüdür. Dolayısıyla Türkmenlerin önemli bir kısmı gayri Sünni inançlara sahip olduğu için, konar-göçer oldukları bilinen Tahtacıların gayri Sünni inançlarını Ağaçerilere bağlamak mümkün değildir.

Yukarıda izah edildiği üzere, Sümer'in Tahtacıların kökenini Ağaçerilere bağlama girişimi, aralarında somut hiçbir bağlantı tespit edilememesinden ötürü, aceyle ileri sürülmüş bir iddianın ötesine geçmez. O halde arşiv belgelerinden hareketle Tahtacıların isimlerinden başlanarak, kökenleri ve tarihi gelişimleri üzerinde yeniden durulmalıdır. Bu bağlamda Tahtacı isminin ortaya çıkışı ve yerleşmesini, Selçuklu ve beyliklerden devraldığı uygulamaları ve isimlendirmeleri devam ettiren Osmanlı Devleti'nin konar-göçerlerle geliştirdiği ilişkide aramak gerekir (Gülten, 2019:123-133). Osmanlı Devleti, konar-göçerleri Selçuklular ve beyliklerden farklı olarak, daha sıkı şekilde takip edebilmek için tıpkı yerleşikler gibi, idari, mali ve hukuki nizama bağlamış ve yeniden yapılandırmıştır. Bir kısmına, Selçuklular ve beyliklerin yaptığı gibi, vergi muafiyeti karşılığında bazı mükellefiyetler vermiştir. Böylece bu mükellefiyetler karşılığında konar-göçerlerin yaptıkları işler zamanla onların isimleri haline gelerek iyice yerleşmiştir. Örneğin Anadolu'nun önemli teşekküllerinden biri olan Atçekenler (Esbkeşan) at beslemekle mahir oldukları ve vergi olarak sadece at akçesi ödedikleri için Atçeken (Karadeniz, 2005:35), Dulkadirli Türkmenlerine bağlı bir grup padişah haslarına dâhil koyunlara baktıkları için Koyuncu (Sarı, 2018:55), Manisa sancağında (TD 165:542) ve Dulkadirli Türkmenleri arasında bulunan Yaycı (Sarı, 2018:58) cemaatleri yay, Sinop sancağındaki Tirgeran/Okçular (Ünal, 2008:153) cemaati ise devlete ok verdikleri için Yaycı ve Okçu adını almışlardır.

Dulkadirliler içinde Osmanlı ordusuna ok üretmeleri karşılığında bazı muafiyetler verilen kemankâranları da anmak gerekir. Aynı teşekkül içindeki Neccarlar ise mızrak üretiminden sorumludur. Maraş'ta yerleştikleri mahalleye de isimlerini veren Türkmen Neccarlar, Osmanlı ordusu için çok sayıda mızrak imal etmişlerdir (Sarı, 2018: 58). Sonraki bölümde bahsedileceği gibi, buradaki Neccar cemaatiyle Tahtacı cemaatleri arasında sayılan Nacarlar arasında muhtemel bir bağlantı söz konusudur. Ayrıca Saruhan sancağında Ellici Yörükleri de herhangi bir hizmet zuhurunda elli haneden bir haneyi nöbetleşe göreve yolladıklarından ötürü Ellici, develeriyle taşımacılık yapan gruplar da defterlere Urban-ı Buğurcu ve Araplar adıyla kaydedilmişlerdir (Gülten, 2016:117, 124). Bunlardan başka Hamit ve Menteşe sancaklarında Yaycı (TD 51:302a; TD 110:138b-139b), Teke ve Sultanönü sancaklarında Okçu (TD 107:33a) adıyla kayıtlı cemaatler de yay ve ok yapımıyla görevli olmalıdır. Yine Tahtacılar gibi ağaç işleriyle uğraşan Aydın, Kütahya, İçel, Tarsus ve Kastamonu'daki Ağaççı/yan cemaatleri de bu kategoriye dâhil edebilir. İlerleyen sayfalarda üzerinde durulacağı gibi, sonradan Tahtacı adını alacak olan Ağaççı, Bıçkıcı ve Baltacı gibi cemaatlerden başka, Akdeniz bölgesindeki Katrancı, Taşçı ve Çubukçu (Karaca, 2018:91) isimli Yörük cemaatleri de yaptıkları işlerin adıyla kaydedilen diğer gruplardan bazılarıdır.

Ağaç işçiliğiyle uğraşan Tahtacı, Baltacı, Bıçkıcı ve Ağaççı cemaatleri de, tıpkı yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, yaptıkları işlerin veya bu işler sırasında kullandıkları aletlerin adıyla anılmışlardır. Ağaç kesmek ve biçmek için kullanılan balta ve bıçkı ağaç işçilerinin en temel aletleridir (Ülkütaşır, 1968:841). Bu yüzden ağaç işçilerinin en çok kullandığı aletler arasında olan balta ve bıçkının cemaat ismi olarak

kullanılması tesadüf değildir. Ayrıca ağaç kesen kişilere de balta denilirken (Seyirci, 2007:19), Adana civarındaki Tahtacılar 4 kilo ağırlığında çini bir balta kullanmışlardır (Niyazi Bey, 2012:143). Bıçkı, karşılıklı iki sapı olan ve iki kişi tarafından kullanılan büyük testere olup bıçkı işi ailedeki kadınlarla birlikte yapıldığı için, Tahtacıların evlenecekleri kızlarda aradıkları vasıfların başında iyi bıçkı kullanmaları gelir (Süleyman Fikri, 2018:445). Tahrirlerde Tahtacı, Baltacı, Bıçkıcı ve Ağaççı olarak kaydedilen cemaatlerle ilgili oldukça bol malzeme vardır.

Aydın sancağındaki Tahtacılarla başlamak gerekirse; sancağın Eskihisar ve Tire kazalarında yaşayan Tahtacılarla dair ilk bilgiler 1430 tarihli bir defter parçasında yer alır. Defterde Eskihisar kazasında yaşayan cemaatin, Ayasuluk hisarına yılda 300 tahta götürmekle mükellef oldukları belirtilmiştir. 27 haneden oluşan cemaatin elinde Aydınogulları zamanına ait bir de muafname vardır. Buna göre Tahtacıların bölgedeki tarihleri Aydınogulları dönemine kadar inmektedir. 1461 tarihine gelindiğinde cemaatin nüfusu 17 haneye gerilerken Çağar, Karacadağ, Çağış, Kesri ve Değirmendere gibi köy sakinlerinin de her yıl Ayasuluk kalesine 100 yük ağaç ve 10 yük tahta verdikleri aktarılmaktadır. Köy sakinleri her ne kadar Tahtacı olarak kaydedilmemiş olsalar da, bunları da Tahtacı grupları içinde değerlendirmek mümkündür. Yine bu tarihlerde Nazilli taraflarında Tahtacı isimli bir de köye rastlanması (Telci, 2016:10), Tahtacılarından bazılarının yerleşik hayata geçtiklerini göstermektedir. Aşağıda bahsedileceği gibi, Saruhan sancağının Nif kazasındaki Tahtacı köyü de bu çerçevede değerlendirilebilir (TD 125:137a). Eskihisar Tahtacıları 1478 tarihinde 25, 1512 tarihinde 52, 1529 tarihinde 77 nefer nüfusa sahiptir. 1573 tarihine gelindiğinde ise cemaat üyelerinin Anbarcık, Celalli, Halidli, Halife, Kadı ve Bozyer köylerinde sakin olduğu anlaşılmaktadır. Cemaatin nüfusu bu tarihte 56 neferdir (Telci, 2016:13).

Tire kazasında yaşayan Tahtacılarla ilk olarak 1512 tarihli defterde rastlanmakta olup evvelden sancağa tahta kulluğunu yerine getirdikleri ve perakende oturdukları belirtilmiştir. Cemaate daha önceki defterlerde rastlanmamakla birlikte, 1512 tarihli defterdeki bilgiler cemaatin öteden beri bu hizmeti yerine getirdiğini gösterir. Buna göre bahsedilen grubun da bölgedeki geçmişleri, tıpkı Eskihisar'dakiler gibi eskidir. 1512 tarihinde 147 neferden oluşan Cemaat-i Tahtacıyan'dan başka 133 nefer Tahtacı da Ahmedli, Kurubayırı, Eymirli, Evcideresi, Hacıoğlu, Çemberli, Diriler gibi farklı köylerde yerleşiktir. 1529 yılına gelindiğinde 107 nefere gerileyen cemaatin köylerde yaşayan kısmı da 113 nefere düşmüştür (TD 87:131-134, TD 148:297). Ayrıca Tire merkezindeki Ağaççı Mahallesi sakinlerinin de Tahtacılarla bağlantısı üzerinde durulabilir (Belen, 2017:40). Belki de adı geçen mahalle Tahtacılar tarafından kurulduğu için bu ismi almıştır. Bölgedeki Tahtacılar bunlarla sınırlı olmayıp, 1533 tarihli Yörük defterinde Çulluyan-ı Batnos Yörüklerine bağlı ve Nif kazasına kayıtlı 18 neferlik bir Tahtacı cemaati daha tespit edilmektedir. 1550 tarihinde cemaatin nüfusu artarak 35 nefere yükselmiştir (TD 176:213). Saruhan sancağının Nif kazasındaki Tahtacı köyü muhtemelen adı geçen cemaat tarafından kurulmuştur (TD 125:137a). Cemaatle ilgili her hangi bir açıklama olmamasına rağmen, bunlar da yukarıda bahsedilen Tahtacılar-

la bağlantılı olmalıdır. Yine Saruhan Yörükleri arasındaki Baltacılar da muhtemelen ağaç işleriyle uğraşmaktadır (TD 165:416).

Tahtacı cemaatinin yaşadığı diğer bir sancak ise Kastamonu'dur. 1582 tarihli defterde Küre kazasına kaydedilen Tahtacı cemaatinin ellinde “selâtin-i maziden ah-kâm-ı şerife” bulunduğu bilgisi, bunların da eskiden beri tahtacı olduklarını gösterir. Hizmetleri karşılığında avarızdan muaf tutulan cemaat, Küre kazasına tabidir. Buna karşılık cemaatin bir kısmı Daday kazasının Saray ve Öyük köylerine yazılmıştır. Diğerleri ise Küre'nin Bozarmut, Erücek, Taşmescit, Alınviran-ı Turnalı, Aydınlı, Kafirsandı, Dereyücek, Yeniler, Akçam, Alınviran, Karamuk ve Arslanca köylerinde sakindir. Bahsedilen köylerde 681 nefer tahtacı yaşamaktadır. Bunlardan hemen sonra Ağaççıyan cemaati kaydedilmiştir ki, onlar da Tahtacı cemaati gibi işledikleri ağaç karşılığında avarızdan muaf tutulmuşlardır. Defterdeki açıklamadan anlaşıldığına göre, bunların da geçmişi Tahtacılar gibi eskidir. Ağaççıyan cemaati Küre'nin Yağlıca, Kırklar, Alınca, Afşarabad ve Çavuşeriği gibi pek çok köyde sakindir. Cemaat toplam 306 neferdir (TD 143:335b-364b). Buradaki Ağaççı cemaatiyle, Tire'deki Ağaççı Mahallesi'nden başka Kütahya, İçel ve Tarsus'ta da Ağaççı isimli cemaatler tespit edilmektedir. En azından Kastamonu sancağındaki kalabalık sayıdaki Ağaççı cemaatinin ağaç işçileri olduğu bilgisi, Ağaççı şeklinde kaydedilen cemaatlerden bazılarının da ağaç işçileri oldukları anlamına gelir. Özellikle Ağaççı cemaatlerinin buldukları bölgelerin ormanlık olması bu iddiayı güçlendirir. Nitekim Tarsus sancağındaki Ağaççı cemaati Ağaç isimli bir mezrada sakindir (TD 134:99b). İçel'de kayıtlı Ağaççı cemaati, Ovatepe sınırında kışlayıp Mut kazasında yaylanmaktadır (TD 272:318). Kütahya'daki cemaat ise, Akkeçili tairesine tabidir. Cemaat 1530'da 213, 1571'de 296 nefer gibi kalabalık bir nüfusa sahiptir (Gülten, 2010:179).

Kastamonu sancağına tabi Sinop kazasındaki Baltacıyan cemaati üzerinde de durulmalıdır. Cemaat 1487 tarihinde, Sinop kalesi ile gemilere tahta ve kereste vermekteydi. Çalıştıkları günlerde 2'şer akçe yemeklik almalarının yanında, ellerindeki çiftlikleri ekip biçmeye devam etmişler, öşür ve avarızdan muaf tutulmuşlardır (Ünal, 2008:150). Yukarıda adı geçen Saruhan Yörükleri arasındaki Baltacı cemaati de, muhtemelen buradaki cemaat gibi ağaç işçileridir (TD 165:416). Kastamonu bölgesinin ormanlık olmasından dolayı pek çok köy de, ihtiyaç halinde devlete ağaç vermekle mükelleftir. Zira sık sık belirtildiği gibi, Sinop'a bağlı Ağaççı köyünün sakinleri de bunlar arasındadır. Fakat ağaç işlerinde uzmanlaşarak geçimlerini bu yolla sağlayanlar ile ihtiyaç halinde devlete ağaç veren köy sakinleri arasında kesin bir ayrım yapılmış, ağaç işçileri Tahtacı, Ağaççı ve Baltacı gibi farklı üç isimle kaydedilmiştir. Bunların farklı üç isimle kaydedilmelerinin muhtemel sebebi, Osmanlı öncesinde de farklı isimlerle biliniyor olmalarıdır. Öte yandan 1487 tarihli defterde Baltacılarla ilgili verilen bilgiler Ağaççı ve Tahtacı cemaatlerinin de bölgeye geliş tarihini daha erkene çeker. Zira Sinop'ta askeri ve ticari bakımdan önemli bir limanın yanında, tarihi Romalılara kadar uzanan bir de tersane bulunmaktadır. 1214 yılında Sinop'u fetheden Selçuklular, burada kısa sürede büyük bir donanma vücuda getirmişlerdir. İsfendi-

yaroğulları zamanında da tersane önemini korumuş ve Osmanlılara intikal etmiştir (Ünal, 2008:467). İşte Tahtacı, Ağaççı ve Baltacı isimleriyle kaydedilen cemaatlerin bu tersanenin ağaç ihtiyacını giderdikleri şüphesizdir. Bu itibarla onların bölgeye gelişi ve bu işlerle meşgul olmaları Selçuklular zamanına kadar götürülebilir.

Aydın ve Kastamonu sancaklarından başka Alaiye sancağının Manavgat kazasında da tahta kulluğunu yerine getiren Yörük cemaatlerine rastlanmaktadır. Bölgedeki Tahtacılar yine Baltacı adının yanı sıra Bıçkıcı ve Çubukçu gibi isimlerle de kaydedilmişlerdir. 1455 tarihli defterde Akçakale'deki bıçkıcıları bölgenin tahririnden sorumlu Umur Bey'in gizlediği, onların yerine Kepez köyü sakinlerini bıçkıcı olarak yazdığı, fakat yapılan teftişte eski bıçkıcıların bulunup yine bıçkıcı olarak kaydedildikleri belirtilmiştir. Ayrıca Bıçkıcıların evvelden beri Akçakale'ye yılda 500 tahta ile direktten büyük kirış manasına gelen 500 döğer verdikleri ve bu hizmetleri karşılığında çift resmi, kulluk ve avarızdan muaf tutuldukları bilgisi yer alır. Onlardan bir kısmı kendi isimlerini verdikleri bir köye yerleşmişlerdir. Onların da vergi muafiyeti karşılığında, Manavgat hisarına yıllık 1590 tahta verdikleri anlaşılmaktadır (MAD 262:214a/b; Karaca, 2009:101, 110). Bunlardan başka Baltacı, Katrancı, Okçu, Taşçı, Çubukçu olarak kaydedilen cemaatlerin de Bıçkıcılara benzer mükellefiyetleri mevcuttur. Deftere Yörük olarak kaydedilen bu grupların nüfusu 1555 tarihinde yaklaşık 5.000 kişidir (Karaca, 2018:91). Gemi yapımı için çam kerestesinin teslim edilmesi hususunda Yörük kadısına gönderilen hükmün muhataplarından en azından bir kısmı bu Yörükler olmalıdır (MD 12:267/1213). Ayrıca 1221 yılında Alaiye'yi ele geçiren Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubat'ın, burada bir de tersane inşa ettirdiği bilinmektedir. Sonraki dönemlerde de faaliyet gösteren tersanenin ihtiyacı olan malzeme onlar tarafından sağlanmış olmalıdır.

Manavgat kazasındaki Bıçkıcılardan başka Tarsus Yörüklerinden Kosun taifesi içinde de Bıçkıcılar mevcuttur. Cemaatle ilgili 1543 tarihli defterdeki "hariç ez-defter" ibaresine bakılacak olunursa, bunlar ya bölgeye sonradan gelmişler ya da daha önceki tahrir sırasında gözden kaçırıldıkları için kaydedilmemişlerdir. Cemaatle ilgili 1572 tarihli defterde de herhangi bir açıklama mevcut olmamasına rağmen (TD 229:329-331; TD 134:135b-137a), Manavgat kazasındaki Bıçkıcılar gibi ağaç işleriyle uğraştıklarından dolayı, bu ismi almış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Adana bölgesindeki Tahtacılar ile ilgili rapor hazırlayan Niyazi Bey (2012:108), Bıçkıcı ismiyle Tahtacıların kastedildiğini belirtir. Esasen Manavgat kazasında rastlanan Bıçkıcı, Baltacı ve Çubukçu isimli Yörüklerin sonradan Tahtacı adını aldıkları Behset Karaca tarafından da ifade edilir (2009:110). Ayrıca Tarsus sancağındaki Bıçkılar 1543 tarihinde 77, 1572 tarihinde ise 165 nefer nüfusa sahiptir. Cemaatin bazıları Sanca ve Turabey gibi bazı mezralarda meskündür. Tarsus sancağında yaşadığını belirttiğimiz Ağaççı cemaati hakkında, Ağaç isimli bir mezrada yaşamaları dışında herhangi bir bilgi yoksa da, bunları da ağaç işçileri kategorisinde değerlendirmek mümkündür (TD 143:99b). Yerleşim yerinin Ağaç ismini taşıması, yerleştikleri yerin ağaçlık olduğunu gösterir ki, burasının tam da ağaç işçileri için uygun bir yer olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Bölgede bunların haricinde Baltalı adını taşıyan cemaatler de oldukça fazladır. Buna göre Tahtacı cemaatlerinden, aşağıda bahsedilecek olan Gökçeli'ye bağlı olan Baltalı cemaatinin ağaç işçileri olduğu yönünde bir kayıt olmamakla birlikte, hem Tahtacı cemaatlerinden Gökçeli'ye bağlı olması hem de isimleri cemaatin ağaç işçileri olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. 1519 tarihinden itibaren takip edilen cemaat, 4 nefer nüfusa sahip olup İğdir mezrasında kışlayıp ziraat etmektedir (TD 69:348; TD 450:544). Bundan başka Adana'ya kaydedilmiş olmasına rağmen, Tarsus'a bağlı Aşağı ve Yukarı Kargılı mezralarında ziraat ettikleri belirtilen başka bir Baltalı cemaati daha vardır. Cemaat 1523 tarihinde 42 nefer nüfusa sahiptir (TD 450:26). 1547 tarihli defterde ise bu kez Adana'da kayıtlı 13 neferlik başka bir Baltalı cemaatine daha tesadüf edilmektedir (TD 254:44).

Araştırmalar derinleştirildikçe bunlardan başka ağaç işçilerinin de tespit edileceği şüphesizdir. Bu gruplar geçimlerini sağlamanın yanında, bazı muafiyetler karşılığında sırasıyla Selçuklu, Beylikler ve Osmanlıların deniz gücünün oluşturulması için gerekli tahta ve kereste ihtiyacını karşılamışlardır. Bu bağlamda, sonradan Tahtacı adı altında toplanacak olan ağaç işçilerinin tespit edildikleri yerlerin iki ortak özelliği ön plana çıkar: Bunlardan ilki cemaatlerin yaşadıkları yerlerin istisnasız ormanlık olması, ikincisi ise tamamında gemi yapımı için tersane bulunmasıdır. Günümüzde bile ormanlık alanların illere göre dağılımında bahsedilen yerler ön plana çıkarken Kastamonu'nun %65'i, Manavgat'ın bulunduğu Antalya'nın %55'i, Tarsus'un bağlı olduğu Mersin'in %54'ü, Aydın'ın %39'u ve Sinop'un %36'sı ormanlıktır (Orman Atlası, 2013:10-11). Bu husus ormanlık bölgelere yerleşen konar-göçerlerin iktisadi bir faaliyet olarak ağaç işçiliğini seçtikleri anlamına gelir. Yine ağaç işçilerinin yoğun olarak yaşadığı Sinop, Alaiye ve Aydın'a bağlı Ayasuluk'ta tersaneler mevcuttur. Tersanelerin bulunduğu Sinop 1214, Alaiye 1221 ve Ayasuluk 1304 tarihinde Türklerin eline geçmiş ve buralardaki tersanelerde gemi inşasına başlanmıştır. Selçuklular ve Aydınoğullarından başka Karesi, Saruhan, Menteşe ve Candaroğullarının küçük de olsa birer deniz gücü mevcuttur. Ayrıca bunlara Tekeoğulları, Manavgat Emareti ve Alaiye Beyliği'ni de eklemek gerekir (Gencer, 2001:6).

Ağaç işçilerinin tersanelerin bulunduğu yerlerde yoğunlaşmasından hareketle, onlardan en azından bir kısmının daha Selçuklulardan itibaren devlet eliyle bu işlere yönlendirilmiş oldukları üzerinde durulabilir. Hatta Selçuklulardan itibaren Tahtacı, Baltacı, Ağaççı ve Bıçkıcı gibi isimler aldıkları ve bu isimlerin beylikler döneminde de kullanıldığı tahrir defterlerinde tespit edilen bilgiler çerçevesinde söylenebilir. Keza Atçeken adının kullanımı da 13. yüzyılın ortalarına, yani Selçuklular dönemi-ne kadar inmektedir (Karadeniz, 2005:35). Kastamonu bölgesindeki ağaç işçilerinin Tahtacı, Ağaççı ve Baltacı gibi farklı isimler altında kaydedilmesi de bu isimlerin eskiliğini gösterir. Osmanlı idaresine giren ağaç işçileri, Osmanlı devlet anlayışının bir gereği olarak, Selçuklular ve beylikler döneminde ifa ettikleri hizmeti bu kez Osmanlılara vermişler ve kayıt altına alınmışlardır. Günümüzde bile Orman İşletmeleri'nin Tahtacıları istihdam etmesi, bu geleneğin devamından başka bir şey değildir. Tarihi

kayıtlarda, inançlarına bakılmaksızın yaptıkları işten dolayı ilk dönemden itibaren, devlet tarafından tanındıkları ve devlete eklenmiş oldukları çok açıktır. Dolayısıyla Kehl-Bodrogi'nin (2017:75) Kızılbaşlara yapılan baskı ve zulümden kaçarak ormanlık alanlara sığındıkları ve Babinger'in (Engin, 1998:26) 16. yüzyılda İran'dan geldikleri gibi iddiaları tarihi realiteye uymaz. Fakat zamanla askerlik mecburiyetinin getirilmesi, imparatorluğun diğer tebaası gibi Tahtacıları da etkilemiş, bu yüzden, sonraki bölümde ele alınacağı üzere, içlerinden bazıları İran pasaportu olarak askerlikten kurtulmanın çaresini aramışlardır.

3. Dallar: Tahtacı Cemaatleri

Atçekenler; Dulkadir, Şamlı, Varsak, Kosun, Esenli teşekküllerinden ayrılan gruplar ile aralarında Oğuz boylarına mensup Alayundlu, Çepni ve Peçenek gibi onlarca cemaatten müteşekkildir (Karadeniz, 2005:201). Dolayısıyla, bu örnekten de anlaşılacağı üzere, Ellici, Deveci, Koyuncu, Okçu ve Yayıncılar her ne kadar yaptıkları işlerin adını almış olmasalar da, her birinin kendine mahsus cemaat isimleri vardır. Fakat tahrirlerde bunların hangi cemaatlere mensup olduklarına dair her hangi bir bilgi yer almaz. Aynı durum Tahtacı, Ağaççı, Bıçkıcı ve Baltacı isimleriyle kaydedilen cemaatler için de geçerlidir. Bu yüzden ağaç işçilerinin hangi cemaatlere mensup oldukları arşiv kaynaklarından tespit edilememektedir. Bunlar ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren yapılan alan araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Fakat Tahtacı adının cemaatleri kapsayacak şekilde genişlemesi, geniş bir bölgeye dağılımları neticesinde cemaat asabiyetinin gevşemesi, kalabalıklaşan cemaatlerin bölünmesiyle yeni cemaatlerin ortaya çıkması ve cemaat isimlerinin bölgelere göre değişmesi gibi nedenler cemaatlerin tespitini güçleştirmiştir. Bunlara bir de alan araştırmacılarının konar-göçerlerin sosyal yapıları hakkındaki bilgilerinin yetersizliği ile araştırmaların dar birer alanda yapıldığını eklemek gerekir. Bu yüzden cemaatlerin tamamı tespit edilemediği gibi, tespit edilenlerin de aralarındaki bağlantılar tam olarak kurulamamıştır. Buna rağmen araştırmacıların verdiği cemaat listelerinin karşılaştırılması, bazı bilgilere ulaşmamızı sağlar.

Tahtacı üst kimliğiyle anılan cemaatlere dair ilk bilgiler Niyazi Bey'in (2012:110-113) raporunda mevcuttur: Adana bölgesindeki Tahtacılar Çaylaklar ve Aydınlar olarak iki taifedir. Aydınlılara ayrıca Melemenci ve Üsküdarlı da denilmektedir. İki grup arasında bazı farklılıklar olup Aydınlılar Çaylaklara göre zengin, temiz, çalışkan ve inançlarına sadıktır. Birbirini sevmeyen iki taife kız alıp vermez. Aydınlılar, Çaylaklara bizim abdallarımız diyerek onları küçümser. Her iki taifenin dedeleri de ayrıdır. Çaylaklarınkine Yanyatır derler ve İzmir'e bir buçuk saat mesafedeki Narlıdere'den, Aydınlıların dedesi ise Aydın'a üç saat mesafedeki Kızılyer'den³ gelir. Çaylaklar 17.000, Aydınlılar/Üsküdarlılar ise 1.000 hanedir. Her bir hane 8 kişi kabul edilirse, yaklaşık 150.000 kişi oldukları söylenebilir. Aydınlılar, Aydın'dan derebeyinin baskısından kurtulmak için göçüp seksen doksan yıl önce (tahminen 1800'lü yılların başında) Adana'ya gelmişlerdir. Niyazi Bey bu iki taifeye tabi cemaatleri ver-

mezken, raporun bazı yerlerinde Kadelli, Gökçeli ve Tekeli cemaatlerinin isimleri geçer. Fakat bunların Çaylaklara mı yoksa Aydınlılara mı bağlı olduklarını belirtmez.

Yörükân'ın (2002: 149-210) Tahtacı cemaatleriyle ilgili verdiği bilgiler daha geniş olmasına rağmen oldukça karışıktır. Ona göre İzmir civarındaki Tahtacıların başlıca cemaatleri Eseli, Nacarlı ve Gökçeli'dir. Eseli cemaati Enseli, Tomaklı ve Çaylak oymaklarına ayrılmıştır. Bir kısmı Sultan Mahmut zamanında Rumeli'ye geçmiş, burada kısa bir müddet kalıp Üsküdar yoluyla geri döndükleri için Üsküdarlı adını almışlardır. Çorum Dayı isimli bir Tahtacı'nın ifadesine göre Üsküdar tarafına gönderilmelerinin sebebi Sultan Mahmut zamanında Tatar postasını soydukları iddiasıdır.⁴ Adana taraflarında bu aşirete Cingöz, Batı Anadolu'da Sivri Külahlı denilmektedir. Nacarlı cemaati Adana taraflarından göçmüş, 1906 senesinde ise 80 hanelik bir kısmı Kıbrıs'a sürülmüştür. Gökçelilerin bir kısmı ise Adana'da kalırken, bir kısmı İzmir taraflarına gelmiştir. Bazı yerlerde bu cemaate Evcı de denilmektedir. Bunun sebebi Yörüklerin keklik kafesi şeklinde yaptıkları keçeden evlere benzeyen toprak evler inşa etmeleridir. Bunlara Mersin'de Bulacalı ve Işıklı, Alaşehir ile İnegöl arasındakilerle Salihli'dekilere ise Alcı denilmektedir. O, cemaatleri bağlı oldukları ocaklara göre de tasnif eder: Yanyatır ocağına bağlı olanlar Çobanlı, Çaylak, Sivri Külahlı, Kokluca, Cingöz, Üsküdarlı, Enseli, Alaabalı, Çiçili, Mazıcı, Kâhyalı, Gökçeli ve Nacarlı'dır. Hacı Emirli ocağına bağlı olanlar ise Şehepli, Kabakçı ve Aydınlı'dır.

Abdurrahman Yılmaz (1948:12); Evcı, Enseli, Gökçeli, Çepçili, Üsküdarlı (Sivrikülahlı/Samaganlı), Kehalı, Alcı, Şehepli, Çaylak, Beydili, İlbeyli ve Aktavlı isimlerini verirken; Elmalı'da kütüphaneci olarak görev yapan Abdullah Ekiz ise 1955 tarihli araştırmasında; Evcı, Enseli, Gökçeli, Çepçili, Sivri Külahlı, Kehalı, Alcı, Şenepli, Çaylak, Beydilli, İlbaylı ve Akçaylı isimlerini verir (Seyirci 2007:92). M. Şakir Ülkütaşır (1968:840); Hacı Emirli, Eseli/İseli, Kabaklı, Çapaklı, İrkalkan/Erken Kalkan, Kocaobalı, Gökçeli, Aydınlı, Sehepli, Kardıçlı, Danabaş, Elemertli, Sivri Külahlı, Yanyalı, Tomaslar ve Çaylak cemaatlerinden bahseder. Veli Asan (2005:207-210) ise Tahtacıları; Çaylaklar, Türkmenler, Aydınlılar, Enseliler ve Cingözler olarak belirtir. Ayrıca o, Çaylakların; Eseli, Elemetli, Yağlı, Göceli/Gökçeli, Danabaş, Haydut ve Acem Aydınlıların ise Şehepli, Üsküdarlı/Üsdürgeli ve Kabakçı oymaklarından oluştuğunu söyler.

Çağatay (1979:671), bahsedilen bu çalışmalardan yararlanarak Yanyatır ve Şehepli kollarının başlıca oymakları olarak şunları sayar: Çaylak (bu oymak geniştir, kışı Madran yaylalarında yazı Aydın'ın Çine'ye bağlı Köyceğiz'de geçirir), Eseli/İsalı, Abdal, Dana, Baş, Aşıklar, Hindi, Nacarlı, Ala Abalı, Sivri Külahlı/Samaganlı, İrkalkan/Erken Kalkan, Tokmaklı, Gökçeli, Kahyalı, Mazıcı, Çiçili, Üsküdarlı, Hacı Emirli, Kabaklı, Çapaklı, Kocaobalı, Aydınlı, Kardıçlı, Elemertli, Saçı Karalı, Yanyalı, Evcı, Beydili, İlbeyli ve Aktav. Bu aşiretlerin önemli bir kısmı, ilk bölümde detaylı bir şekilde anlatılan Tahtacı, Ağaççı, Bıçkıcı ve Ağaççı başlığı altında yazılanlar olmalıdır. Bununla beraber adı geçen cemaatlerin başka şubelerini Anadolu'nun hemen

her yerinde tespit etmek mümkündür. Bu itibarla inançları da birbirinden farklıdır. Örneğin Anadolu'nun pek çok yerinde tespit edilen Eveiler arasında Tahtacı Alevi şubeleri olduğu gibi Tahtacı olmayıp Alevi olanların yanı sıra Sünniler de mevcuttur (Engin 1998: 42-46).

Cemaatlere dair verilen bilgiler karışık olmasına rağmen, yine de, Tahtacı cemaatleri hakkında önemli bazı bilgiler elde edilmektedir. Buna göre Tahtacılar genel olarak Çaylak ve Aydınli boylarına bağlı cemaatlerden oluşmaktadır. Boylar, zamanla farklı Türkmen teşekküllerinden kopan cemaatler tarafından meydana gelmiş olmalıdır. Örneğin Atik Valide Sultan'ın Üsküdar'daki evkafına bağlı olan Yeni-il Türkmenleri arşiv kayıtlarında bazen Üsküdar Türkmenleri veya Üsküdar Evi olarak da geçer (Şahin, 2016:284). Bu husus Üsküdarlı cemaatinin zamanla Yeni-il Türkmenlerinden koparak, Tahtacılarâ dâhil olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Yine 1767 ve 1847 tarihli iki hükümden yola çıkılarak, Nacarlı cemaatiyle Dulkadirîlilere tabi ve mızrak yapımından sorumlu Neccarlar arasında bir bağlantı kurulabilir. Nitekim Neccarların mızrak üretiminden sorumlu oldukları ve bir kısmının Maraş'ta kendi isimleriyle kurdukları mahalleye yerleştikleri bilinmektedir (Sarı, 2018: 58). Anadolu valisi ve Hamit sancağı mutasarrıfına yollanan 1767 ve 1847 tarihli iki hükümdede, İfraz-ı Zulkadriye'ye tabi olup Aydın ve İzmir'e yerleşmiş 44 hanelik bir Tahtacı cemaatinden bahsedilir (C.ML. 569/23282; C.ML. 674/27609). Bunların hangi oymaktan oldukları belgelerde geçmemekle birlikte, Nacar isminin marangoz manasındaki "Necar"ın bozulmuş şekli olduğu yönündeki bilgi bu iddiayı destekler. Ayrıca Osmanlı dönemine ait bir belgede, cemaat Neccarlı olarak kaydedilmiştir (Yörükân, 2002:157). Yine Adana'da yaşayan Tahtacı cemaatlerinden Aydınlılara, Melemenci de denilmesi (Niyazi Bey, 2012:110), Tahtacıların bir müddet Tarsus'un kuzeyindeki Kosun yöresinde yaşayan Melemenci aşiretine (Sümer, 2016: 251) tabii olmalarıyla izah edilebilir. Bu örnekler tahtacılıkla geçinen farklı teşekküllere bağlı cemaatlerin olduğunu ve bunların zamanla Tahtacı ismi altında toplandıklarını, dolayısıyla bunları Ağaçeri, Aktav ve Tahtah gibi boylara bağlamanın mümkün olmadığını gösterir. Özellikle Tahtacı cemaatleri arasında, Oğuz boyundan biri olan Beydili cemaatinin bulunması (Yılmaz 1948:12; Seyirci 2007:92) bu iddiayı destekler.

Çaylak ve Aydınli boylarına bağlı cemaatlerin ocakları da birbirinden farklıdır. Çaylaklar, merkezi İzmir'in Narlıdere köyündeki Yanyatır, Aydınlılar ise merkezi Aydın'ın Reşadiye nahiyesindeki Hacı Emirli ocağı talipleridir. Adana civarında yaşayan Çaylaklara ve Aydınlılara dedeler buralardan gitmektedir (Niyazi Bey, 2012:111). Bu husus Tahtacılar arasındaki güçlü ilişkinin de bir göstergesidir. Nitekim bölgeler arasında gerçekleştirdikleri göçler, bu ilişkilerin bir sonucu olmalıdır. Çaylaklar genel itibariyle Isparta, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli ve Manisa Aydınlılar ise Kilis, Adana, Mersin, Antalya, Denizli ve Aydın'da dağınık bir şekilde yaşamaktadır (Asan, 2005:206). Boylara bağlı cemaatlerin dağıldıkları yerler geniş olduğu için, alan araştırmacıları sınırlı bir bölgede rastladıkları cemaatleri kaydetmişlerdir. Bu yüzden örneğin Çobanlı, Kokluca, Kardiçlı, Tomaslar, Abdal, Aşıklar, Hindi, Tokmaklı, Ka-

baklı, Tekeli, Yağlı, Haydut, Saçı Karalı, Acem ve Akçaylı gibi cemaatler listelerde birer kez geçer. Bu durum kalabalık nüfusa ulaşan cemaatlerin bölünüp, yeni isim almalarıyla ilgili olmalıdır. Örneğin Alcı cemaatinin Sivri Külahlı, Cingöz ve Üsküdarlı isimlerinin yanında Samaganlı olarak da bilinmesi (Yörük 2002:159; Çağatay 1979:671), böyle bir bölünmenin sonucu olabilir. Yine Gökçeli cemaatine bazı yerlerde Evcı denilirken, Mersin’de Bulacalı ve Işıklı, Alaşehir ile İnegöl arasındaki Salihli’dekilere ise Alcı denilmektedir. Diğer taraftan Yılmaz ve Çağatay’ın Tahtacı aşiretleri arasında saydıkları Aktav örneği ise, önceki araştırmaların bu listelerin hazırlanması sırasında yönlendirici olduğu göstermektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Tahtacıların Aktav Türkmenlerinin devamı olduğu Baha Said tarafından iddia edilmişse de kabul görmemiştir. Yılmaz ve Çağatay’ın Aktavları Tahtacı cemaatleri arasında sayması Baha Said’in görüşü doğrultusunda olup diğer araştırmacılar böyle bir cemaatten bahsetmez. Aynı durum Tahtacılarından bazılarının kendilerini Ağaçerilerin torunu olarak kabul etmelerinde de söz konusudur. Tahtacı cemaatleri arasında Ağaçeri ismine rastlanmadığı gibi, bu isim Tahtacılar arasında ne soyadı ne sülale adı ne de yer adı olarak yaşamaktadır (Biçen, 2005:107). Buna rağmen Sümer’in görüşünü kabul eden araştırmacılarından etkilenen bazı Tahtacılar, kendilerini Ağaçerilerin torunu olarak görmüşler ve böylece bir anlamda kendi tarihlerini inşa etmişlerdir (Engin, 1999:460).

Yukarıda haklarında bilgi verilen ağaç işçilerinin tamamı, hem tahrir defterlerinde hem de sonraki arşiv belgeleriyle, alan araştırmalarında Yörük ve Türkmen olarak geçer. Fakat sonradan aralarından bazıları askerlikten kurtulmak için Kıpti ve İran tebaası olduklarını iddia etmişlerdir.⁵ Osmanlı’da Kıpti ismi Çingene’yle eş anlamlı kullanılmış, bunun yanında onlara “boşa”, “pırpır”, “Karaoğlan” gibi adlar da verilmiştir. Osmanlı döneminde cizye vergisi sadece gayri Müslimlerden alınmasına rağmen, Müslim Kıptilerden de cizye alınmış ve bu yüzden 1873 tarihine kadar askerlikten muaf tutulmuşlardır. 1830 sayımına göre Osmanlı topraklarında Anadolu ve Rumeli’de toplam Kıpti erkek nüfusu 36.675 kişidir. Bunun 7.143’ü Anadolu’da yaşamaktadır (Özlü, 2015:86-87). Kıptilerin askerlikten muaf tutulmaları nedeniyle, Tahtacılarından bazıları İran pasaportu alarak kendilerini Kıpti olarak kabul ettirip askerlikten kurtulmaya çalışmıştır. Nitekim resmi evraklarda Tahtacıların bazılarının Kıpti olarak bahsedilmiştir. Örneğin Karahisar-ı Sahip sancağından yollanan raporda, İranilik iddiasındaki Tahtacılar, kerestecilikle meşgul seyyar Kıptiler olarak tarif edilir (DH. EUM. 2. Şb. 58/8). Konuyla ilk bilgilerimiz 1871 tarihinde, Antalya’dan sadrazamlık makamına telgraf gönderen Kahraman, İsa ve Musa kâhyaların dilekçesine dayanır. Kıpti, Abdal ve Tahtacı olduklarını, Şura-yı Devlet kararıyla Müslim ve gayrimüslim Kıpti taifesinin askerlikten muaf olmasına rağmen, redif binbaşısının kendileri zorla askere aldığını, reddedenleri ise hapse attığını bildirmişlerdir. Bu dilekçe üzerine yapılan görüşmede kötü ahlaklarının diğer askerlere sirayet edeceği ve askerlik onurunu zedeleyecekleri gibi gerekçelerle askere alınmamaları istenmiştir. Fakat İran tebaası olanlar ile yerliden kız alanların askerlikten muaf tutulacağı maddesi lağ-

vedilmedikçe, bu maddenin bazı suiistimallere yol açacağı da burada vurgulanmıştır (SD. 609/40). Muhtemelen bu gibi hususlar göz önünde tutularak kısa bir süre sonra, yani 1873 tarihinde, bu uygulama yine bazı kâhyaların dilekçesi üzerine değiştirilmiş, böylece onlar da askere alınmıştır. Belgede Tahtacılardan “Tahtacı aşiretinin Müslim Kıpti taifesi” olarak bahsedilmesinden hareketle (A.MKT. MHM. 472/52), buradaki Tahtacıların kendilerini Kıpti olarak kabul ettirmeyi başardıkları üzerinde durulabilir.

Bunun dışında Tahtacılardan bir kısmının idarecisi olan Battal Kâhya, İran konsolosluk çalışanlarıyla kurduğu ilişkiyle akrabaları ve kendisine bağlı cemaat üyelerine İran pasaportu almayı başarmıştır. Zaten Tahtacıların İran’la bağlantılı oldukları iddiasının başrolünde de Battal Kâhya ve ona bağlı grup yer alır. Buna göre 1903 tarihli bir belgede keresteci olan seyyar Tahtacı aşiretinden Dinar tarafına giden Battal Kâhya’nın kendisi ile 7-8 nüfustan oluşan ailesi ve akrabalarına, ayrıca bu sırada Konya’da bulunan İran’ın eski Bursa konsolosu Rıza Bey’den, yine Konya’da bulunan yaklaşık 70 kişiye birer İran pasaportu aldığı belirtilir. Bu hareketi hem buradaki hem de etrafa dağılmış Tahtacılar da birer pasaport tedarik edeceği şüphesi uyardır. Bu yüzden elli yıl önce Horasan’dan geldiğini iddia eden Battal Kâhya’nın oradan kaldırılması gerekmiştir. İlerleyen sayfalarda bahsedilecek bilgiler, devletin bu şüphesinde haklılık payının olduğunu gösterir. Belgenin devamında aşiretin öteden beri Osmanlı tebaası olduğu, şimdiye kadar bu sıfatla hareket ettiği, fakat pasaport alarak askerlik yükünden kurtulmaya çalıştıkları ifade edilmiştir. Osmanlı topraklarına gelerek yerleşmiş ve yerli hükümete geçmiş olanların sonradan İran tebaası oldukları yönündeki itirazlarının kabul edilmeyeceği ve ellerindeki pasaportların dikkate alınmayacağı da ayrıca vurgulanmıştır (SD. 1759/26). Hatta 1906 tarihinde Konya valisinin Dâhiliye Nezareti’ne yolladığı yazıda, İran’ın Bursa konsolosluk kavaslarından Habip’ten pasaport alan bazı Tahtacıların olduğu belirtilmiştir. Bunların tahrir edilmeliklerinin Burdur mutasarrıflığından bildirildiği, tahrir olunup olunmayacaklarının ise Isparta mutasarrıflığına sorulduğundan bahisle, henüz cevap gelmemişse de Osmanlı tebaasının tahrir harici bırakılmasının ve onlara yabancı devletler tarafından tezkere vermelerinin kabul edilemez olduğu söylenerek pasaportların toplattırılması istenmiştir (DH. MKT. 2066/76).

Devletin bu tutumuna karşılık Battal Kâhya’nın geri adım atmadığı anlaşılmaktadır. 1906 senesinde Konya valisinin sadrazamlık makamına yazdığı yazıdan anlaşıldığına göre, Battal Kâhya ve Acemoğlu Hüseyin, Dinar’dan İran sefaretine telgraf çekerek Isparta mutasarrıfının zulmünden şikâyetçi olmuşlardır. Bu dilekçesinden dolayı Isparta dâhilinde bulunan Tahtacıları askerlikten kurtarmak ve bu vesile ile gayrimeşru gelir edinmek gayretiyle, aşireti, İran tabiiyetine teşvik eden ve pasaport alıp aşiret üyelerine dağıtan kişinin Battal Kâhya olduğunun kesinlik kazandığı ifade edilmektedir. Onun tarafından dağıtılan pasaportlar toplanmış olsa da, Battal Kâhya’nın geri adım atmadığı, Bursa İran konsolosluk kavasası Habip’in Isparta havalisine gelerek, yine bazı kişilere pasaport dağıttığı belirtilmiştir. Konya’daki eski Bursa İran konsolosu Rıza Bey’le, Habip’in buradan kaldırılması İran sefaretinden istenmiştir.

Ayrıca Battal Kâhya'nın iddiasında ısrarcı olması, ıslah edilebilecek biri olmadığı ve İranlı bir şahısmış gibi İran sefirine telgrafla müracaat etmesinden dolayı hangi tarafa tabii olduğunun açığa kavuşturulmasından bahsedilmiştir (SD. 2761/16).

Devlet her ne kadar İran tebaası oldukları yönündeki iddialarının kabul edilmeyeceğini, ellerindeki pasaportlarının dikkate alınmayacağını ve toplattıracağını vurgulanmış olsa da mesele sonraki dönemlerde de devam etmiştir. 1906 tarihinde Karahisar redif fırkası taburlarının devir ve teftişine memur olan Erkân-ı Harbiye kaymakamı Nüzhet Bey'in hazırladığı nüfus cetvelinde, Sandıklı taburlarının karşısına; "Tahtacı aşireti kısmen bu tabur dairesine ve kısmen Eğirdir'e mensup ve ekserisi tabiiyet-i İraniye iddiasındadır", Eğirdir taburları karşısına ise; "kısmen bu tabura mensup Tahtacı aşireti henüz tamamen gayri-i muharrer ve tabiiyet-i İraniye iddiasındadır" şeklinde düşülen notlardan sonra başlayan yazışmalar dikkat çekicidir. Bundan sonra "Eğirdir kazası redif taburu içinde bulunan Kıpti Tahtacı tairesinin güya Tabiiyet-i İraniye'de buldukları iddiaları" araştırılmaya başlanır. Eğirdir'den gelen bilgide, kazada Tahtacı aşiretine mensup 87 hanenin Aşağı ve Yukarı Gökdere karyesinde haymenişin ve kereste imaliyle meşgul oldukları, ayrıca misafir olarak nüfusa kaydedildikleri belirtilir. Bunlardan Battal Kâhya idaresindeki 12 hanenin ise Tabiiyet-i İraniye iddiasında buldukları anlatılarak, bu iddiaların araştırıldığı ve inandırıcı bulunmadığı için pasaportların ellerinden alındığı ve Osmanlı tezkeresi verildiği eklenir. Aşiretten 30 hanesi hâlâ kaza dâhilinde konar-göçerken diğerleri Aydın, Antalya ve Denizli taraflarına gitmişlerdir. Son olarak Eğirdir kazasında Tabiiyet-i İraniye iddiasıyla tahrir harici kalmış göçebe Kıpti tairesi olmadığının yapılan tahkikattan anlaşıldığı bildirilmiştir (DH. MKT. 1222/1).

Konuyla ilgili son belge 1915 tarihine aittir. Bu tarihte Adana, Konya vilayetleriyle, Eskişehir, Kütahya, Maraş, Kale-i Sultaniye, Karasi ve Karahisar-ı Sahip mutasarrıflıklarından Tahtacı ve Çepnilerle ilgili bilgi rapor istenmiş (DH. ŞFR. 87/350), bunlardan Eskişehir ve Maraş'ta Tahtacı ve Çepni olmadığı belirtilirken (DH. ŞFR. 588/37) Kütahya ve Karahisar-ı Sahip'ten rapor gönderilmiştir. Karahisar-ı Sahip'ten gönderilen rapora göre, Sandıklı kazasında kerestecilikle meşgul 25 hane seyyar Kıpti yaşamakta olup bunlar İran tabiiyeti iddiasındadır. Fakat ellerinde Sandıklı İran konsolosu olduğunu iddia eden birinden aldıkları birer varakadan başka vesikalari da yoktur. Ayrıca Hemedan'dan geldiklerini söylemelerine rağmen, en yaşlılarının burada doğup büyüdüklerine bakılırsa en az iki yüz senedir burada yaşamaktadırlar. Bunların Aydın ve Karasi'de yaşayan Tahtacı ve Çepnilere ilişkileri yalnızca Rafizilikten ibarettir. Belki de onların iskân edilmemiş perişan kalmış kısmıdır (DH. EUM. 2. Şb. 58/8).

Niyazi Bey'in raporuyla Yörükân'ın araştırmasında da bu husus yer alır. Niyazi Bey (2012:154-156) bunlara 1918 senesinde Pozanti'nin Beledemik vadisinde rastlamıştır. Anadolu'nun değişik yerlerinden gelen 400-500 hane kadar Tahtacı'nın içinde, Acem denilen ve İran tebaası olan 30 hanelik bir grup da vardır. Yerlerini yurt-

larını soran Niyazi Bey'e "Biz Yörüğüz yerimiz yok" cevabını vermişlerdir. Bunların yurtları Konya vilayeti, Isparta, Sandıklı ve Eğirdir'dir. Ayrıca Sandıklı'da da en az 200 kara çadır nüfusları vardır. İleri gelenleri, aynı zamanda köylü olanı, Akkoyunlu Battal Kâhya olup idaresinde 200 hane vardır. Gani Emmi isimli bir Tahtacı'dan öğrendiğine göre, bunlar bir asır önce Horasan'dan gelmişlerdir. Türkçeden başka bir lisan bilmedikleri gibi, iki kadına Acem olup olmadıklarını soran Niyazi Bey'e "Acem macem tanımak" demişler, Acem isnadını hakaret kabul etmişlerdir. Fakat aralarından biri Adana'da İran konsolosluğuna uğrayacağını söylemiştir. Niyazi Bey'in tahminine göre bunlar hâlâ İran tabiiyetindedir. Mezhep itibarıyla Çaylaklara benzerler. Çaylak köylerine yerleşeceklerini söylemişlerse de, Çaylak olup olmadıkları sorusuna "Melemenci'nin (Aydınlı Tahtacı) kökündeniz" cevabını vermişlerdir.

Yörükân da (2002:181-183) araştırmaları sırasında konuyla ilgili bilgi toplamıştır. Onun kaynaklarından Mümtaz Bey'e göre İran tebaası iddiasında olanlar genellikle Çaylak, Şehepli ve Evci oymaklarına mensup kişilerdir. Niyazi Bey'in Acem denilen ve İran tebaası olan 30 hanenin inançlarının Çaylaklara benzediği ve bunların Çaylak köylerine yerleşmek istedikleri yönündeki bilgi ile Mümtaz Bey'in verdiği bilgiler uyuyor. Yörükân, yukarıda adı geçen İran konsolosu Rıza Bey'le de görüşmüştür. Rıza Bey, bunlardan 150 hane kadarının İran'dan geldiklerini ve İran vatandaşı olduklarını söylemiştir. Bunların elinde eskiden kalma pasaportlar olduğunu, pasaportu olanların Sandıklı'daki konsolosluktan yenilendiklerini ve kendi görevlerinin de bunları yenilemekten ibaret olduğunu belirtmiştir. Yörükân, Rıza Bey'in bu ifadelerini Mümtaz Bey'e aktarmış, Mümtaz Bey bu işe Rıza Bey ile Battal Kâhya'nın Tahtacılardan para almak ve üzerlerinde nüfuz tesis etmek için giriştiklerini söylemiştir. Mümtaz Bey'in, Battal Kâhya hakkındaki düşünceleri Yörükân'ın da dikkati çeker. O, Mümtaz Bey'in kolay kolay bir Tahtacı aleyhinde bulunmadığını söyleyerek, bunun sebebini Battal Kâhya'nın dede ocaklarını tanımayarak aşiret reisliği gütmüş olmasına ve aşiret arasında nüfuz tesis etmek istemesine bağlar.

Hem arşiv belgeleri hem de alan araştırmalarında elde edilen bilgiler, İran tebaası iddiasındaki Tahtacıların, genel nüfus içerisinde önemsiz bir miktarda olduğunu gösterir. 1871 tarihinde, Antalya'dan sadrazamlık makamına telgraf gönderen Kahraman, İsa ve Musa kâhyalara bağlı cemaati saymazsak, bu konuda Battal Kâhya ve ona bağlı grup ön plana çıkar. Zaten Antalya'da bulunanlar 1873 tarihinde tekrar dilekçe yollayarak askere alınmalarını talep etmişlerdir (SD. 609/40; A.MKT. MHM. 472/52). Devlet bu isteğe olumlu cevap vermiş olsa da, Battal Kâhya'nın hareketleri uygulamada bazı aksaklıkların olduğu anlamına gelmektedir. 1906 senesinde İran sefaretine telgraf çekerek Isparta mutasarrıfının zulmünden şikâyetçi olması (SD. 2761/16), bütün uyarılara rağmen Konya'daki eski Bursa İran konsolosu Rıza Bey ve Bursa İran konsolosluk kavası Habip'ten pasaport temin ederek kendi idaresindeki Tahtacıları dağıtması (DH. MKT. 2066/76), onun bu konuda ne kadar ısrarcı olduğunu gösterir. Bütün bu ısrarının sebebi, hakikaten İran'dan gelmiş olmasıyla ilgili olabilir. Yörükân'ın görüştüğü Rıza Bey'in de Battal Kâhya'nın elinde eskiden kalma pasaportlar

olduğu, bunları Sandıklı'daki konsolosluktan yenilediği ve kendi görevinin de bunları yenilemekten ibaret olduğu yönündeki ifadesi de bu görüşe paraleldir. Fakat onun anlattıklarıyla Karahisar-ı Sahip'ten gönderilen rapordaki ifadeler çelişir. Raporda elle-
rinde Sandıklı İran konsolosu olduğunu iddia eden birinden aldıkları birer varakadan başka vesikalarının olmadığı belirtilir. Sandıklı İran konsolosu olduğunu iddia eden biri olarak tanıtılan kişi Rıza Bey olmalıdır. Ayrıca raporda en yaşlılarının burada doğup büyüdüğü, dolayısıyla en az iki yüz senedir burada yaşadıklarına dair bilgiler de Rıza Bey'in ifadesinin aksinedir.

Burada Battal Bey'le birlikte hareket eden Rıza Bey'in, Yörükân'a gerçeği anlatmadığı üzerinde durulabilir. Nitekim hem belgeler hem de Yörükân'ın kaynaklarından Mümtaz Bey, Rıza Bey'in Battal Kâhya ile birlikte Tahtacılar gelir elde etme arzusunda olduğunu, dolayısıyla pasaportları Tahtacılar para karşılığında verdiklerini belirtir. Battal Kâhya, kendisini Horasan kökenli gösterirken, Karahisar-ı Sahip'teki Tahtacılar Hemedan'dan geldiklerini söylemişlerdir. Öte yandan nereli olduklarını soran Niyazi Bey'e "Biz Yörügüz yerimiz yok" cevabını vermelerinin yanında, Acem olup olmadıkları sorusuna da "Acem macem tanımak" diye cevap vermişler, üstelik Acem isnadını hakaret olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca Niyazi Bey'in onları Çaylaklara benzetmesi ve Çaylak köylerine yerleşme niyetleriyle, Mümtaz Bey'in İran tebaası iddiasında olanların genellikle Çaylak, Şehepli ve Evcî oymaklarına mensup kişiler olduğu bilgisi paraleldir. Bütün bunlardan sonra İran tebaası iddiasında olanların Battal Kâhya ve idaresindeki Tahtacılarla sınırlı kaldığı söylenebilir. Onun idaresindeki Tahtacıları Rıza Bey 150, Niyazi Bey ise 200 hane olarak verir. Sandıklı kazasında 25, Eğirdir'de 12 ve Adana'da 30 hanenin tespit edilmesi, bunların en fazla 100-150 hane civarında olabileceğini gösterir. Sonuç itibarıyla Battal Kâhya, onlar üzerinde hem nüfuz tesis etmek hem de gelir elde etmek için, ilişki kurduğu İran konsolosluk çalışanlarından pasaport temin ederek dağıtmış, fakat devlet bunları dikkate almayarak toplamıştır. Dolayısıyla Tahtacıların İran bağlantısı bundan ibarettir. Kaldı ki Osmanlı'da tabiiyet meselesi sadece bu örnekle sınırlı değildir. Devlet, tebaasından bazılarının pasaport alarak başka devletlerin tabiiyeti iddiasında bulunmalarından ötürü, bu tür yolsuzlukların önüne geçmek için 1869 tarihinde Osmanlı Tabiiyet Kanunu'nu kabul etmiştir. Fakat bu örnekten de anlaşıldığı gibi, yolsuzlukların önü bir türlü alınamamıştır (Serbestoğlu, 2014:67).

4. Sonuç

Tahtacılar Anadolu'nun eski halklarının devamı, Hristiyan bir halk ve korkudan zahiren Müslümanlaşmış olmadıkları gibi Aktav, Tahtah ve Ağaçerilerin de devamı değildir. Ayrıca Kızılbaşlara yapılan baskı ve zulümden kaçarak ormanlık alanlara sığındıkları ve 16. yüzyılda İran'dan geldikleri gibi iddialar da tarihi realiteye uymaz. Öte yandan 19. yüzyılda, aralarından bazıları İranlilik iddiasında bulunmuşsa da, Tahtacıları İran'la bağlantılı gösterebilecek somut veriler de mevcut değildir. İran pasaportu alarak askerlikten kurtulmanın çaresini arayanlar 100-150 haneyle sınırlıdır. Bunlar da üzerlerinde nüfuz kurmak ve gayrimeşru gelir elde etmek isteyen Battal

Kâhya idaresindeki hanelerdir. Tahtacılar hakkındaki bütün bu spekülasyonların temel sebebi, Telci tarafından yapılan çalışma haricinde, tarihi kaynakların incelenmemiş olmasıdır. Tahtacılar hakkındaki onlarca tez, kitap ve makalenin hiçbirinde arşiv belgelerinin kullanılmamış olması hayli ilginçtir. Oysa hem Selçuklu ve beylikler dönemine ait bazı bilgileri de ihtiva eden tahrir defterleri hem de çeşitli fonlar içindeki diğer arşiv belgeleri, Tahtacıların Anadolu'nun Türkleşmesiyle birlikte ormanlık alanlara yerleşen ve iktisadi bir faaliyet olarak ağaç işlerinde uzmanlaşan Türkmenlerin devamından başka bir şey olmadıklarını gösterir. Atçeken, Koyuncu, Yaycı, Okçu, Ellici ve Deveci ismiyle anılan Türkmen grupları gibi, ağaç işçileri de Tahtacı, Baltacı, Bıçkıcı ve Ağaççı gibi yaptıkları işlerin veya bu işler sırasında kullandıkları balta ve bıçkı gibi aletlerin adını almışlardır. Onların bu uzmanlıklarından Selçuklu, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar vergi muafiyeti karşılığında, özellikle deniz gücünün oluşturulması sırasında ihtiyaç duyulan tahta ve kerestenin temini hususunda istifade etmişlerdir.

Tahtacılarla dair ilk bilgilerin yer aldığı Aydın, Alaiye ve Kastamonu sancaklarına ait 1430, 1455 ve 1487 tarihli tahrir defterlerindeki açıklamalar, onların bu mükellefiyetlerini Selçuklu ve beylikler dönemine kadar götürür. Osmanlı idaresi altına giren ağaç işçileri, Osmanlı devlet anlayışının bir gereği olarak, Selçuklular ve beylikler döneminde ifa ettikleri hizmeti, bu kez Osmanlılara vermişler ve kayıt altına almışlardır. Günümüzde bile Orman İşletmeleri'nin ormanlık alanlarda çalıştırılmak üzere Tahtacıları istihdam etmesi bu geleneğin bir devamıdır. Ayrıca ağaç işçilerinin Tahtacı, Baltacı, Bıçkıcı ve Ağaççı gibi farklı isimlerle kayıt altına alınması, bu isimlerin Osmanlı'dan önce de kullanıldığını anlamına gelir. Bu durum ise Anadolu'ya gelen bazı konar-göçer grupların ormanlık alanlara yerleşmesi neticesinde, iktisadi bir uğraş olarak ağaç işçiliğini seçmeleriyle ilgilidir. Tahtacıların; Çaylak ve Aydınli taifelerine bağlı Kadelli, Gökçeli, Tekeli, Eseli, Nacarlı, Çobanlı, Çaylak, Sivri Külahlı, Kokluca, Cingöz, Üsküdarlı, Enseli, Alaabalı, Çiçili, Mazıcı, Kâhyalı, Şehepli, Kabakçı, Hacı Emirli, Eseli/İseli, Kabaklı, Çapaklı, İrkalkan/Erken Kalkan, Kocaobalı, Kardıçlı, Danabaş, Elemertli, Sivri Külahlı, Yanyalı, Tomaslar, Yağlı, Evcı, Çepçili, Beydilli, İlbaylı ve Akçaylı gibi pek konar-göçer cemaatten oluşması bu hususun bir göstergesidir. Adı geçen cemaatlere Anadolu'nun hemen her yerinde rastlanması, bazılarının ormanlık alanlara yerleşerek ağaç işçiliğinde uzmanlaştıkları anlamına gelir. Bahsedilen cemaatler zamanla Tahtacı adı altında birleşmişlerdir. Bu durum, aynı cemaatlerin farklı şubeleri arasındaki inanç farklılığını da açıklar. Örneğin Evcı cemaatinin bazı şubeleri ormanlık alanlara yerleşerek tahtacılık mesleğini icra ettikleri için Tahtacı Alevileridir. Aralarından bazıları farklı ocaklara bağlı Alevi grupları içinde yer alırken, bazıları ise Sünni inanca mensuptur. Sonuç itibarıyla Tahtacı Alevileri, Yörük ve Türkmen olarak bilinen konar-göçerlerin ormanlık alanlara yerleşerek ağaç işçiliğinde uzmanlaşan kısmından başka bir şey değildir. Bu yüzden Tahtacıları Anadolu'nun eski kavimlerine bağlamak kadar Aktav, Tahtah ve Ağaçeri gibi Türk kavimlerinin devamı olarak göstermek ve onlara üst bir kimlik aramak beyhude bir çabadır.

Sonnotlar

- 1 F. V. Luschan'ın çalışmasının bir kısmı 1926 yılında Hamid Sadi tarafından çevrilmiş ve Türk Yurdu Dergisi'nde yayınlanmıştır. Bkz. "Tahtacılar", *Alevilik Bektaşilik Türk Yurdu Yazıları*, Türk Yurdu Yayınları, Ed. E. Aksoy, Ankara 2018, s. 437-442; Ayrıca bkz. *19. Yüzyılda Alman Şarkiyatçıların Bektaşilik Serüveni*, Çeviren ve Yayına Hazırlayan: İlhami Yazgan, Ankara 2017, La Kitap Yayınları.
- 2 Türkmenlerin yağma geleneği hakkında detaylı bilgi için bkz. Mesut Karakulak, *Türkistan'da Efendiler ve Köleler*, Kronik Yayınları, İstanbul 2020.
- 3 Günümüzde Aydın'ın Germencik ilçesine bağlı Kızılcapınar Köyü.
- 4 Doğrudan bu olayla ilgili olup olmadığı anlaşılmamakla birlikte, bazı Tahtacıların posta soygununa katıştıklarına dair bilgiler vardır (A.MKT. MHM. 271/30).
- 5 Tahtacıların askere alınmaya başlanması, bazıların askerlikten kurtulmak için Kıptilik iddiasından başka da bazı yollar aramaya sevk etmiş benzemektedir. 1901 tarihinde Aydın vilayetine yollanan bir yazıda, nüfus sayımı sırasında deftere göçebe olarak yazılan, fakat sonradan Köyceğiz kazasına yerleşen Tahtacı Yörüklerinden 170 kişinin askerlikten kurtulmak için devlet görevlilerine rüşvet verdiklerinden bahsedilmektedir (DH. MKT. 2520/31).

Kaynaklar

I. Arşiv Kaynakları

A. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

1. Tahrir Defterleri (TD): 49, 69, 87, 148, 165, 176, 229, 254, 272, 450, 633.
2. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 262.
3. Mühimme Defterleri (MD): 12.
5. Diğer Fonlar: A. MKT. MHM. 271/30, A. MKT. MHM. 472/52; C. ML. 569/23282; C. ML. 674/27609; DH. EUM. 2. Şb. 58/8; DH. MKT. 1222/1; DH. MKT. 2066/76; DH. MKT. 2520/31; DH. ŞFR. 588/37; DH. ŞFR. 87/350; SD. 1759/26; SD. 2761/16; SD. 609/40.

B. Kuyûd-ı Kadime Arşivi

1. Tahrir Defterleri (TD): 51, 107, 110, 125, 134, 143.

II. Araştırma ve İncelemeler

19. Yüzyılda Alman Şarkiyatçıların Bektaşilik Serüveni. (2017). Çeviren ve Yayına Hazırlayan: İlhami Yazgan, Ankara: La Kitap Yayınları.
- Asan, Veli. (2005). "Tahtacı Kimliği ve Tahtacı İnanç Merkezleri", *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I*, Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, ss. 203-215.
- Aslan, Hasan-Kemalettin Koç. (2017). "Ağaçeri Türkmenlerinin Selçuklu Döneminde Maraş ve Çevresindeki Faaliyetleri", *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, Cilt III, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, ss. 158-175.
- Baha Said. (2018). "Anadolu'da Alevi Zümreleri, Tahtacı, Çetmi, Hardal Türkmenleri Yahut Yanbatır Zümresi," *Alevilik Bektaşilik Türk Yurdu Yazıları*, Ed. E. Aksoy, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

- Belen, Gülay. (2017). *Osmanlı Döneminde Tire*, İzmir: Tire Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bıçen, Hasan Yüksel. (2005). *İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar*, Ankara: Tekaç Yayınları.
- Birdoğan, Nejat. (1995). “Tahtacıların Dünyü”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bostan, İdris. (2003). *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Chane, Claude. (2008). *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çeviren. E. Üyepazarcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Coşkun, Nilgün Ç. (2013). “Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymaklarının Yerleşim Alanları” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 68, ss. 33-54.
- Çağatay, Nejat. (1979). “Tahtacılar”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, İstanbul.
- Çakmak, Yalçın. (2019). *Sultan 'ın Kızılbaşları II. Abdülhamid Dönemi Alevi Algısı ve Siyaseti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Daşdemir, İsmet-Seyda Kanburoğlu. (2009). “Devlet Orman İşletmelerinde Odun Hammaddesi Üretiminde Tahtacıların Rolü”, *II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi*, Isparta, ss. 196-205.
- Emecen, Feridun. (2012). “Umur Bey”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, İstanbul.
- Engin, İsmail. (1998). *Tahtacılar, Tahtacı Kimliğine ve Demografisine Giriş*, İstanbul: Ant Yayınları.
- . (1999). “Tahtacı Tarihine Dair”, *XIII. Türk Tarihi Kongresi*, III. Cilt- I. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- . (2009). “Tahtacılar ve Tahtacı Aleviliği”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, Ed. A. Yaşar Ocak, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eröz, Mehmet. (2014). *Türkiye 'de Alevîlik Bektâşîlik*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gencer, Ali İhsan. (2001). *Bahriye 'de Yapılan İslahât hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gülten, Sadullah. (2010). “XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı'nda Yörükler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 28, ss. 171-194.
- . (2016). *Atayurttan Anayurda Yörükler*, Ankara: Gece Kitaplığı.

- . (2019). “Yörük Adına Dair Bazı Düşünceler Yahut Yörük Ne İdi”, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yörükler*, Ed. İ. Şahin, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 123-133.
- Hamid Sadi. (2018). “Tahtacılar”, *Alevilik Bektaşilik Türk Yurdu Yazıları*, Ed. E. Aksoy, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Karaca, Behset. (2009). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası*, Isparta: Fakülte Kitapevi.
- . (2018). “XVI. Asırda Antalya Tersanesi ve Burada Gemi Yapımı”, *Antalya Kitabı Selçukludan Cumhuriyet'e Sosyal Bilimlerde Antalya 1*, Ed. B. Koçakoğlu vd, Antalya, 77-94.
- Karadeniz, Hasan Basri. (2005). Atçeken Oymakları (1500-1642), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Karakulak, Mesut. (2020), *Türkistan'da Efendiler ve Köleler*, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Kehl-Bodrogi, Kirisztina. (1995). “Tahtacı Geleneklerinin İslam Dışı Öğeler”, *1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyum Bildirileri*, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları.
- . (2017). *Kızılbaşlar/Aleviler*, Çeviren. O. Değirmenci- B. E. Aybudak, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ocak, A. Yaşar. (2016). *Babâi İsyamı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Orman Atlası*. (2013). Ankara: Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Sarı, Arif. (2018). *XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sarısır, Serdar. (2012). *Niyazi Bey ve Adana Bölgesi Tahtacıları*, Konya: Kömen Yayınları.
- Selçuk, Ali. (2008). *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Serbestoğlu, İbrahim. (2014). *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Seyirci, Musa. (2007). *Batı Akdeniz Bölgesinde Tahtacılar*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Süleyman Fikri. (2018). “Teke Vilâyeti'nde Tahtacılar”, *Alevilik Bektaşilik Türk Yurdu Yazıları*, , Ed. E. Aksoy, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Sümer, Faruk. (1962). “Ağaç-Eriler”, *Belleten*, Cilt XXVI, Sayı 103.

- . (1988). “Ağaçeriler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul.
- . (2010). “Tahtacılar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 39, İstanbul.
- . (2016). “Menemencioğulları”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt Ek-2, İstanbul
- Şahin, İlhan. (2016). “Üsküdar ve Türkmenler”, *IV. Uluslararası Osmanlı Sempozyumu*, İstanbul.
- Telci, Cahit. (2015). “Aydın Sancağının En Erken Tarihli Defteri: Halil Beğ Defteri'nin Parçası”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı I/1., ss. 139-175.
- . (2016). “Cemaat-i Tahtacıyan: Aydın Sancağında Vergiden Muaf Tahtacı Topuluğu (XV-XVI. Yüzyıllar)” *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*, Sayı 13, ss. 5-34.
- Turan, Osman. (1998). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ülkütaşır, M. Şakir. (1968). “Tahtacılar”, *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 71.
- Ünal, M. Ali. (2006). “XVI. Yüzyılda Sinop Tersanesi İçin Canik Sancağı'ndan Malzeme Temini”, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, Cilt I, Ed. Cevdet Yılmaz, Samsun, ss. 231-252.
- . (2008). *Osmanlı Devrinde Sinop*, Isparta: Fakülte Kitapevi.
- Özlü, Zeynel. (2015). *19. Yüzyılda Bir Batı Karadeniz Kenti Gümüşâbâd/Gümüşova*, İstanbul: Fırat Basım.
- Yılmaz, Abdurrahman. (1948). *Tahtacılar da Gelenekler*, Ankara: Ulus Basımevi.
- Yörükân, Yusuf Ziya. (2002). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Eklerle Yayına Hazırlayan: Turhan Yörükân, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.